על מחקר איכותני עם אוכלוסייה "קשה להשגה"

פרופ' נתי רונאל

המחלקה לקרימינולוגיה

אוניברסיטת בר-אילן

אוכלוסייה "קשה להשגה" (hard to reach)

- מושג מעולם הטיפול וההתערבות, רלבנטי גם למחקר
- מושג "פוליטי" – במרכזו המטפל או החוקר שלא קל לו להשיג את האוכלוסייה

מושג אלטרנטיבי לפי Victor Shaw* :

משתתפים עם התנסות בעייתית

(participants in problem experience)

*Shaw, V. N. (2005). Research with participants in problem experience: Challenges and strategies. *Qualitative Health Research, 15*(6), 841-854.

מהי אוכלוסייה יחסית קלה להשגה

- נגישות לאור קירבה לחוקר – קירבה במקום, במעמד, ברקע, במאפיינים. קירבה משפחתית.
- אוכלוסייה "שבוייה" – כזו שנגישה מעצם היותה במקום המחקר. יכולה להיות קרובה או רחוקה לחוקר.
- האם אוכלוסייה שבוייה היא באמת קלה-להשגה?

אוכלוסייה קשה-להשגה

אוכלוסייה שאינה נגישה, שרחוקה מהחוקר

- אינה מעונינת בהתערבות או במחקר
- אינה מעונינת לספק מידע
- חשדנית כלפי ממסד ומתנגדת ליוזמות ממסדיות
- התנגדות לרעיון המחקר (השורש ח.ק.ר – גם חקירת משטרה)
- רחוקה תרבותית מעולם המחקר
- מנוכרת למטרות מחקר
- אינה פנויה למחקר מסיבות פיזיות, רגשיות או פרקטיות
- אינה מעונינת להיחשף ולחשוף
- ניסיונות מכוונים להטעיה או הסתרת מידע
- אוכלוסייה שאינה יציבה, בתנועה
- אוכלוסייה בעלת יכולת ורבלית דלה
- מאפיינים של פאסיביות
- אי-מסוגלות על רקע נפשי
- אי-ידיעת השפה

הקושי להשגה

- מושפע מנושא המחקר - נושאים "טעונים" שמעוררים יותר קושי להשגה מאחרים
- "סובייקטיבי" ותלוי האוכלוסייה - נובע ממאפיינים סובייקטיביים של האוכלוסייה או מיקומה בעולם החברתי – תרבותי
- "אובייקטיבי" ואינו תלוי באוכלוסייה - נובע מתכונות מובחנות של האוכלוסייה
- מורכב - מאפיינים "אובייקטיביים" וסובייקטיביים"

מחקר "אידיאלי" עם אוכלוסייה "קלה להשגה"

- אוכלוסייה נגישה למחקר
- איתור קל של משתתפים במדגם משביע רצון ומתוכנן מראש
- ראיון שנערך בתנאים "אידיאליים"
- הכנה נאותה, הסכמה מדעת חתומה
- אווירה ידידותית ופתוחה
- סיום ראוי לראיון
- תצפית – החוקר מתקבל היטב בקרב האוכלוסייה הנצפית שמסכימה למחקר, התופעה הנצפית נחשפת בפניו במלואה על מגוון היבטיה
- חזרה למשתתפי המחקר לשם השלמת פרטים, אימות, קבלת משוב וכדומה

סטיות מהאידיאל המחקרי עם אוכלוסייה "קשה להשגה"

- אוכלוסייה לא קלה לאיתור, לא נגישה
- אין יכולת לתכנן מדגם לפי עקרון מנחה כלשהו
- ראיון "בתנאי אש"
- הסבר על מטרות המחקר יסכל את מעט שיתוף הפעולה
- אוכלוסייה לא תחתום על טופס כלשהו
- אווירת הראיון – חשדנית, שיחה "תקועה", היעדר שפה משותפת, משתתפים לא ורבליים, לקוניים, יותר מסתירים ממגלים, או בעלי ניסיון עם חוקרים ומנווטים שיחה לפי רצונם: המשתתף יודע על מחקר יותר ממה שהחוקר יודע עליו...
- ראיון שנקטע
- תצפית – סביבה לא ידידותית לחוקר, לא יודעת על המחקר
- אין אפשרות לחזור אל משתתפי המחקר

שיקולים בעת תכנון מחקר עם אוכלוסייה קשה להשגה

- פרקטיים – תכנון יצירתי ושימוש באמצעי עזר להגיע לאוכלוסייה ולהשיג מידע
- מתודולוגים – מה ניתן להגמיש בכללי המחקר על מנת להגיע לאוכלוסייה מבלי לפגוע בסטנדרד המדעי של המחקר
- אתיים – על איזה מהכללים ניתן לוותר כדי לאפשר את המחקר

אמצעים פרקטיים

חוקר יוצא מעצמו, מתקרב ככל שניתן, פתוח וגמיש

- הכנה - הימצאות בשדה המחקר, להכיר ולהיות מוכר
- התקרבות בעזרת מתווכים – אנשי מקצוע שמצויים בקשר עם האוכלוסייה, חברים בתת-התרבות
- מערך גמיש לראיון
- הצטרפות לשדה המחקר (מחקר השתתפותי) – לא להיות חריג
- השגת המידע ממקור עקיף
- פתיח מינימלי לראיון – מה שנדרש להשיג שיתוף פעולה ראשוני ומניעת איום או התנגדות
- שפת הראיון – לא שפת המרואיינים, לא שפת המדע

סוגיות מתודולוגיות

- "הכה על הברזל כשהוא רק קצת משתחרר מקפאונו" – המרואיין האידיאלי – מי שלידינו, עכשיו, פה
- החוקר חלק מאוכלוסיית המחקר - הטיה?
- חוקר משתתף שהופך למשתתף חוקר
- מטרת המחקר : ידע, שינוי חברתי, העצמת המשתתפים
- זרימה גמישה של הראיון
- שינוי אמצעי מחקר תוך כדי המחקר עצמו

גמישות אתית

- הסבר כללי ומעורפל על המחקר. האם ניתן לוותר עליו?
- אין חתימה על טופס כלשהו
- קטינים – הורים לא רלבנטיים – אין אישור שלהם למחקר
- הסכמה מדעת – מתי ניתן לוותר עליה?
- מחקר שהוא חלק מפעילות טבעית שנערכת ממילא, מול מחקר שמשפיע על הפעילות (ראיון)
- משתמשים במשתתפים או משתמשים במחקר לקידום המשתתפים?
- אילו קווים אדומים ימנעו ביצוע מחקר? יש אלטרנטיבה?